

Til va adabiyot.uz

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

«Til va adabiyot» – Преподавание языка и литературы – Language and literature teachings (e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com) <https://oek.uz/pages/4802>

14- YANVAR – O‘ZBEKISTON QUROLLOI KUCHLARI TASHKIL ETILGANINING 33 YILLIGI HAMDA VATAN HIMOIYACHILARI KUNI!

Rayxon RASULOVA,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
o'zbek adabiyotshunosligi kafedrası v.b.dots., p.f.f.d (PhD)

O'QUVCHILARNING KITOBXONLIK MADANIYATINI MATN YARATISH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH ORQALI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya: ushbu maqolada umumta'lim maktab o'quvchilarining kitobxonliklarini matn yaratish qobiliyatlarini rivojlantirish orqali o'stirish haqida fikr bildiriladi.

Kalit so'zlar: *kitobxonlik, matn yaratish, ijtimoiy tarbiya, badiiy adabiyot, matn tahlili, ijod, ijodiy jarayon.*

Аннотация: в данной статье высказывается идея о развитии навыков чтения у учащихся средних школ через развитие навыков создания текста.

Ключевые слова: чтение, текстотворчество, социальное воспитание, художественная литература, анализ текста, творчество, творческий процесс.

Annotation: this article expresses the idea of developing reading skills in secondary school students through the development of text creation skills.

Key words: *reading, text creation, social education, fiction, text analysis, creativity, creative process.*

Hozirgi kunda o'quvchilarning har tomonlama iqtidorini oshirish va kelajakda yetuk qilib tarbiyalash maqsadida ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan yurtboshimiz tomonidan bir necha qaror va qonunlar amalga oshirildi. 2017 - yil 13 - sentyabrda davlatimiz rahbari tomonidan qabul qilingan "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi qarori yoshlarda kitobxonlik va kitob mutolaasiga, shuningdek, o'zbek va jahon adabiyotlariga bo'lgan qiziqishlarini oshirishga e'tibor yanada kuchaytirilmoqda. Yurtboshimiz tomonidan 2019 - yilning mart oyida esa "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtlarini mazmuri tashkil etish bo'yicha beshta muhim tashabbus" ilgari surildi. Ushbu beshta tashabbusning to'rtinchisida – yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular orasida kitobxonlikni keng targ'ib qilish nuqtayi nazaridan "...yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini qo'llab-quvvatlash va ro'yobga chiqarish" kabi vazifalar belgilangan.

"O'ZBEKISTON – 2030" STRATEGIYASida ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va madaniyat sohasini yangi bosqichga olib chiqish bo'yicha islohotlar masalalari ko'rib chiqilgan. Bunda o'zbek va jahon adabiyoti durdonalarini keng ommalashtirish, jamiyatda kitobxonlikni hamda aholiga axborot-kutubxona xizmatini ko'rsatishni rivojlantirish bo'yicha bir qancha vazifalar belgilangan. Unda o'zbek xalqining milliy qadriyatlarini va ma'naviy merosini asrab-avaylash, keng ommalashtirish hamda rivojlantirish bo'yicha yangi yondashuvlarni jori qilish; ilmiy va sotsiologik tadqiqotlar bilan jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhit barqarorligini ta'minlashning barcha asosiy masalalarini qamrab olishga erishish; kitobxon yoshlar sonini 5 million nafarga yetkazish; har yili 100 ta eng yaxshi badiiy asar hamda bolalar va

o'smirlarga mo'ljallangan 50 ta badiiy kitoblar yaratish; "O'zbek adabiyoti xazinasidan" ko'p jildlik, "Jahon bolalar adabiyoti durdonalari" 100 jildligini o'zbek tilida nashr qilish kabi vazifalar belgilandi. Ushbu chora-tadbirlar, yoshlarimizni kelajakda barkamol bo'lib yetishishlari hamda ma'naviy yuksak bo'lib ulg'ayishlari uchun munosib shart-sharoitlardir. Kitob o'qish har qanday kitobxonda ijodkorlik kompetensiyalarini shakllantiradi. Jumladan, umumta'lim maktab o'quvchilarining matn yaratish qobiliyatini rivojlantirishda kitob mutolaasiga murojaat etish ishning samarasini oshiradi.

Bu yondashuvda ona tili va adabiyot darslarini uyg'unlashtirgan holda olib borish kitobxonlik yo'lida-gi odilona qarordir. Bunda biz bevosita va bilvosita badiiy kitoblarga murojaat etishimiz har tomonlama to'g'ri yondashuv hisoblanadi. Kitob mutolaasi ham tafakkurni, ham savodxonlikni oshiruvchi asosiy manbadir. Kitob – zamonlar to'loqida suzuvchi, o'zidagi ma'nolar xazinasini ajdodlardan avlodlarga avaylab yetkazuvchi tafakkur kemasidir. Uning har bir sahifasi hikmatlarga boy va dillarga ro'shnolik kiritib, ezgu tuyg'ularni uyg'otmoqqa qodir. Sohibqiron Amir Temur ta'бири bilan aytganda, "Kitob (bitig) barcha bunyodkorlik, yaratuvchilik va aql-idrokning, ilm-u donishning asosidir, hayotni yaratuvchi murabbiydir". Insonning tili va madaniyati kitobxonlik bilan uzviy bog'liq holda rivojlantirsa u barkamol bo'ladi.

Kitob mutolaasi insonni nafaqat tarbiyalaydi, balki uni madaniyatli qiladi, ona tiliga mehr uyg'otadi.

O'tgan yigirmanchi asrning mashhur yozuvchilaridan biri, adabiyot sohasidagi xalqaro Nobel mukofoti sovrindori Hermann Hessening kitob mutolaasi borasida: *"Kitoblar insonni hayotga yo'llagandagina, unga xizmat qilgandagina foydalidir. Agar kitob o'quvchiga oz bo'lsa-da, kuch-g'ayrat, shijoat, ma'naviy poklik baxsh etmasa, mutolaa uchun sarf etilgan har bir soat behuda va besamar bo'lib qolaveradi, har bir kishi o'zi uchun zarur bo'lgan, yangi kuch hamda ruhiy ta'sir baxsh eta oladigan kitoblarnigina topa bilishi zarur"*, degan fikrlarida kitoblarni saralab o'qish lozimligi bilan bir qatorda kitobxonlarni ham 3 toifaga ajratganligi diqqatga sazovordir.

– sodda kitobxon, ular asar muallifining barcha zavq-shavq, quvonchiga va ilhomiga sherik bo'ladilar, uning dunyogarashiga butkul qo'shilib, muallifning tasavvur mahsuli bo'lmish turlicha ma'no berish holatlarini hech bir e'tirozsiz qabul qiladilar. Bunday sodda kitobxon mutolaaga bo'lgan munosabatiga ko'ra, umuman shaxs hisoblanmaydi, balki o'zi bilan o'zi andarmon o'quvchi, xolos. U romandagi voqealarni yo ularning keskinligiga, xavf-xatarga to'la sarguzashtlar, ishqiy lavhalarga boyligiga, tasvirning dabdabali yoki ojizligiga qarab baholaydi yoki buning o'miga, muallifning o'zigagina baho berib qo'ya qoladi, ya'ni uning muvaffaqiyatlarini shunday andaza bilan o'ichaydiki, bu me'yor har doim pirovardida odatga aylanadi. Bunday o'quvchi kitobni umuman, his qilib, tushunib o'qish va mazmuni yoki shakliga munosib baho berish uchungina yaratilgan deb o'ylaydi, bunga shak-shubha qilmaydi.

– ikkinchi turdagi kitobxonga nimadir "yuqadi". Bunday o'quvchi asar mazmuni yoki shaklini qanchalik qadrlasa, uning haqiqiy, yanada muhimroq qadr-qimmatini ham shunchalik yuqori baholaydi. Bu kitobxon bolalarga o'xshab, har bir narsaning ehtimol o'n yoki yuz mazmun-mohiyati, ahamiyati va qadr-qimmatini borligini yaxshi biladi. Mazkur o'quvchi, masalan, yozuvchi yoki faylasufning voqea-hodisa hamda narsalarga nisbatan o'z bahosini o'z-o'ziga yoxud kitobxonga majburan qabul qildirishga urinayotganini kuzata borib, jilmayib qo'yishi, muallifning erkinligi va asossizligi bo'lib ko'rinayotgan narsa aslida sustkashlig-u majburiyashdan boshqa narsa emasligini payqab olishi mumkin.

– uchinchi turdagi kitobxon zohiran "yaxshi" deb nom olgan o'quvchining butunlay teskarisidir. Bu kitobxon shu darajaga yetgan shaxski, u hech kimga o'xshamaydi. Agar bunday o'quvchi kitobdan biron-bir sentensiya,

ya'ni hikmatli so'z, dono gap, hikmat topib olgudek bo'lsa, eng avvalo, topilmaning avra-astarini ag'daradi. U azal-azaldan biladiki, har qanday haqiqatni inkor etish ham asi haqiqatdir. U ma'naviyat sohasidagi har qanday fikr, qarash, nuqtayi nazar qutb ekani igini va unga qarama-qarshi xuddi shunday zo'r qutb ham mavjud ekanini azaldan yaxshi biladi. U biror faylasufning asarini unga ishonib, ta'limotini o'rganib o'lmoq yoki uni tanqid qilib, unga qarshi harakat qilmoq uchun o'qimaydi, biron-bir shoirni dunyoning qanday yaraiganini tushuntirib berishi uchun mutolaa qilmaydi. Yo'q, u hamma narsani o'zi tushunadi, o'zi ang'lay oladi. U, ta'bir joiz bo'lsa, komil inson. U – o'z mutolaa saltanatida mutlaq hokimdir. U o'z fantaziyasida hatto Qizil Shapkacha haqidagi ertakni qandaydir kosmogoniya yoki falsafa yoxud go'zal ishqiy poeziya yanglig' mutolaa qilishi mumkin bo'ladi.

Hermann Hessen kitob mustaqil bo'lmagan kishilarni yana ham ma'naviy zaiflashtirish uchun yozilmaydi, chunki mingta loqayd o'quvchidan o'nta yaxshi kitobxon afzal deb biladi.

Kitobni ravon va ifodali o'qish ravon va mantiqliq nutq garovidir. Negaki ravon, ifodali o'qish natijasida o'qiganlarini tushunish oson kechadi, bu esa o'z navbatida o'ziga nisbatan ishonchni oshiradi hamda ravon va izchil nutq sohiblarini yetishtiradi.

F.A. Soxin, O.S. Ushakova va ularning shogirdlari tomonidan ravon nutqni shakllantirishning turli jihatlari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ravon nutqni baholashning shunchaki mantiqlik, izchillikdan ko'ra yanada aniqroq mezonlarini qidirishni galdagi vazifalardan biri qilib qo'ydi. Ravonlikning asosiy ko'rsatkichi sifatida badiiy asarlarni ifodali o'qish, she'rlarni ta'sirchan etib yodlash hamda o'qiganlaridan foydalangan holda, matnning tarkibiy jihatdan to'g'ri tuzish qobiliyatini shakllantirish qabul qilingan.

A.A. Leontev L.S. Vigotskiy va A.N. Leontevning qoidalariga tayangan holda, asosiy faoliyat turi sifatida qaraydigan nutqiy faoliyat shakllanishi konsepsiyasini ishlab chiqdi. Uning qayd etishicha, nutqni rivojlantirish – bu eng avvalo, muloqot usullarini rivojlantirish bo'lib, ularni o'zlashtirish matn yaratish qobiliyatini shakllantirishni talab qiladi. Matn yaratish qobiliyatlarini shakllantirish, bir tomondan, badiiy asarlar bilan muloqot bilan, o'zga tomondan esa, ijtimoiy ehtiyojlar bilan bog'liq.

Demak, muloqotni nafaqat atrof-olam, balki kitoblar olamiga sayohat orqali ham amalga oshirish o'quvchilarning matn yaratish kompetensiyalarini shakllantirishda yetakchi omillardan biri bo'lib xizmat qiladi hamda kitobxonlik salohiyatini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1 Raykhan Rasulova. An integrative approach to the analysis of a work of art. *European Journal of Innovation in Nonformal Education (EJINE) Volume 3 | Issue 12 | Dec-2023 ISSN: 2795-8612*

2 Расуллова Р. Адабий таълимда интегратив ёндашув MUALLIM HAM UZLUKSIZ BILIM LENDIRIO'. I miy-metodik jurnal № 1/3 2024.

Til va adabiyot.uz

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

Tahrir hay'ati:

Nizomiddin Mahmudov
Yorqinjon Odilov
Jabbor Eshonqulov
Baxtiyor Daniyarov
Abdumhim Nosirov
To'liq Saydaliyev
Barno Buranova
Zalxumor Mirzayeva
Qozoqboy Yo'ldoshev
Bahodir Jovliyev
Salima Jumayeva
Qayum Baymirov
Manzar Abdulkayrov
Alijon Safarov
Hasniddin Norqulov
Odiljon Boynazarov
Madina Nariddinova
Latifa Xudaykulova
Bamo Kadirova
Nargiza Mirzayeva
Guli Shukurova
Yuldox Raxmatov
Ramziddin Abdusatorov
Feruza Manukyan
Gulchexra Keldiyorova
Gulshanam Xolikulova
Komiljon Qarshiye
Svetlana Umirova
Xolmo'min Fayzullayev
Nilufar Namazova
Dilbar Niyazova
Sayyora Halimova
Shaxnoza Yunusova
Nigoraaxon Ro'ziyayeva
Tadjiyon Sabitova
Nigoraaxon Ro'ziyayeva
Ra'no Mullaxodjayeva

Axborot hamkorimiz:

**TIL VA ADABIYOT
TA'LIMI**

Bosh muharrir

Nargiza BERDIYEVA

Muharrirlari:

Bibimariyam RAHMONOVA
Shabnam G'ANIYEVA
Bonu DO'SMATOVA

Sahifalarochi:

Mahliyo ABDUQODIROVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
Naveiy ko'chasi 30-uy.
Telefon: (90) 322-87-16.
e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com

Til va adabiyot.uz

Ilmiy-metodik elektron jurnal

M U N D A R I J A

DOLZARB MAVZU

Mahfuza Karaxodjayeva.
Turkiy xalqlar yagona alfaviti 2

Rayxon Rasulova. O'quvchilarning
kitobxonlik madaniyatini matn
yaratish kompetensiyalarini
shakllantirish orqali rivojlantirish 7

TILSHONOSLIK

S.M. Axmadaliyeva. Predsedent
nomlar asosida shakllangan
pragmatonimlar 9

Nafisa Amanlikova. Parallel
korpusda tarjima birliklarining
lingvomadaniy xoslanishi (XX asr o'zbek
she'riyati misolida) 12

Muhammadjon Ergashev. The
etymology of english language
lexicography 14

ADABIYOTSHUNOSLIK

Ayimxan Eshniyazova.
Ahmad A'zam novellalarida uyg'oq
tafakkur talqini 16

Zebo Hamzayeva. Tomas Xardi
asarlari tabiat va jamiyatning
o'zaro aloqasi 20

Gulmira Abdullayeva.
"The Image of Youth in the Works of
Khayriddin Sultan" 22

ILG'OR PEDAGOGIK TEKNOLOGIYA

Shahribonu Sirojiddinova.
Badiiy mifologemani qardosh
bo'lmagan til oilalarida qo'llanilishi
(Ingliz va o'zbek tillari misolida) 25

Madina Mamasaidova.
Iboralarni tizimli o'qitish bo'yicha
metodik tavsiyalar 27

Sadoqat Azimova. Ona tili ta'limida
evristik yondashuvning ilmiy asoslari
va ta'limda qo'llanishi 30

Xatam Razzaqov. O'quvchilarning
yozma nutqini rivojlantirishda yozish
modellarining ahamiyati 33

Насиба Ниязова. Роль
коммуникативного подхода
в обучении академическому
письму на основе современных
педагогических технологий 37

Амина Фаттахова.
Литература как инструмент
развития правового мышления
у студентов-юристов 39

Bazargul Khojaniyazova.
The use of technology
in english language teaching 42

Feruza Ishanxodjaeva. Using videos
to increase motivation in foreign
language lessons 46

Diloromxon Ismollova.
John Steinbeck: works and
linguopoetics 48

Feruzakhon Tilavoldiyeva.
Enhancing Reading and Writing Skills
Through Collaborative and
Task-Based Approaches 50

Umida Irgasheva. Developing
steam technologies in teaching
english as a foreign language 53

Raximberdi Ayatov. Didactic learning
in blended teaching of english
language and literature 56

*O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi
Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 338/6-sonli
qarori bilan Filologiya, Pedagogika hamda Psixologiya fanlari bo'yicha doktorlik
dissertatsiyalari (PhD, DSc) asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy
ilmiy nashrdir. <https://oak.uz/pages/4602>*